

CHEMINS DE FER DE L'ÉTAT BELGE - BELGISCHE STAATSPORWEGEN

Walter Van der Venne & Co.
Anvers.

VIIe OLYMPIADE

ANVERS 1920 ANTWERPEN
BELGIQUE BELGIË
AOUT - SEPTEMBRE AUGUSTUS - SEPTEMBER

LITH. E. STOCKMANS & Co ANVERS.

BIJDRAAGE

Bram Constandt, postdoctoraal onderzoeker,
Universiteit Gent

Jasper Truyens, gangmaker wetenschappelijk
onderzoek, Sport Vlaanderen

Annick Willem, hoofddocent, Universiteit Gent

Het helende karakter van de Olympische Spelen van 1920: een historische blik op de Antwerpse Olympiade

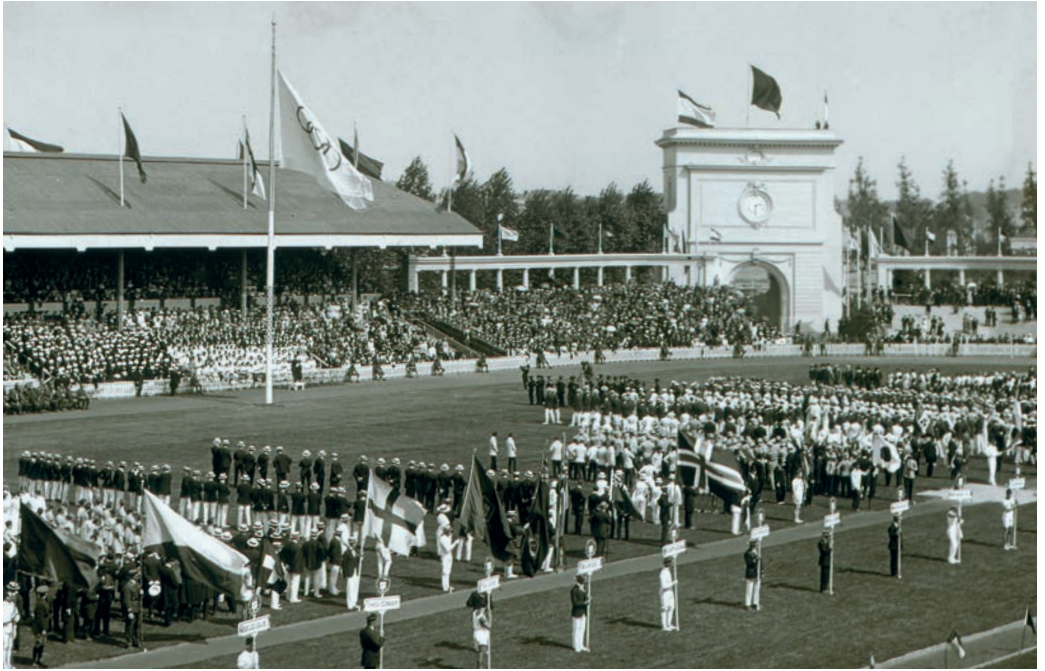
Honderd jaar geleden vonden de eerste en enige Olympische Spelen op Belgische bodem plaats. Antwerpen was van april tot september 1920 het epicentrum van de VIIe Olympiade. Die Antwerpse Olympiade is nog steeds een van de meest onderbelichte edities van de moderne Olympische Spelen. Nochtans is het historische belang en de symbolische waarde ervan erg groot. Antwerpen kreeg de organisatie in 1919 toegewezen als eerbetoon aan de moed en de geleden verliezen van België tijdens de Eerste Wereldoorlog. In volle wederopbouw en niet lang na de laatste golf van de Spaanse griep betekende deze Olympiade de heropleving van de Olympische Beweging.

Met deze affiche werd reclame gemaakt voor de Antwerpse Olympiade. Ze werd ontworpen en uitgegeven door het echtpaar Martha Van Kuyk en Walter Van der Ven. Het ontwerp dateert van voor de Eerste Wereldoorlog en sierde de voorpagina van het Antwerpse bidboek uit 1914. (Privécollectie Bram Constandt)

Antwerpen begon reeds voor het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog te lobbyen bij het Internationaal Olympisch Comité (IOC) om de organisatie van de Olympische Spelen van 1920 binnen te halen. De eerste contacten dateerden van 1912.¹ In 1914 maakte Antwerpen indruk met wat mogelijk een van de eerste bidbooks voor een internationaal sportevent was.² De prachtig vormgegeven brochure *Aurons-nous les Jeux de la Ville Olympiade à Anvers en 1920?* scoorde veel punten in de concurrentiestrijd met onder andere Boedapest en Amsterdam, maar de uitbraak van de Eerste Wereldoorlog doorkruiste de plannen van de Beerschottak van de Antwerpse stedelijke elite. Bovendien had Antwerpen in een informele stemming van het IOC in 1914 het onderspit nog moeten delven tegen Boedapest.³ Toen het IOC na de Wapenstilstand snel een doorstart wilde maken met de Olympische Spelen, was het enthousiasme in het zwaargehavende België sterk getemperd.⁴ Het bezorgde Belgisch olympisch comité werd uiteindelijk overtuigd door de Antwerpse initiatiefnemers, onder meer met de belofte van een grote kapitaalsinjectie met private middelen.⁵ De Antwerpse kandidatuur werd nieuw leven ingeblazen. Ook het IOC vroeg Antwerpen zijn kandidatuur te verzilveren. De Olympische Beweging zag niets in een Olympiade van overwinnaars (in een Amerikaanse stad als Cleveland of Philadelphia) of verliezers (Boedapest). De organisatie van de Olympische Spelen van 1920 werd tijdens een IOC-sessie op 5 april 1919 toegewezen aan Antwerpen, als expliciete hommage aan de moed en de enorme verliezen van *Brave Little Belgium* tijdens de Eerste Wereldoorlog.⁶ Een 'Herculaanse opdracht'⁷ en een race tegen de klok kon beginnen, in een land dat grotendeels in puin lag, maar desondanks twaalf maanden later al de eerste olympische wedstrijden zou organiseren.⁸

Ondanks heel wat hindernissen werd de planning van de Antwerpse Olympiade met goede moed en veel enthousiasme aangevat. In prillevredestijd bleven de gevolgen van de Eerste Wereldoorlog evenwel sterk voelbaar, zowel materieel als immaterieel. De wederopbouw kwam maar traag op gang en de bestaande (of overgebleven) sport- en huisvestingsinfrastructuur bleek ruim onvoldoende voor een sportevent van dergelijke grootorde.⁹ Pierre de Coubertin, IOC-voorzitter en grondlegger van de moderne Olympische Spelen, schoof het complexe vraagstuk over het al dan niet uitnodigen van de voornaamste oorlogsagressors met een sluw manoeuvre door naar het organiserende comité.¹⁰ Uiteindelijk ontvingen de centrale mogendheden Duitsland, Oostenrijk-Hongarije, Bulgarije en Turkije geen uitnodiging vanuit Antwerpen.¹¹

Landen die wel ingingen op een invitatie werden vaak op een ingrijpende manier geconfronteerd met de nog verse wonden van de oorlog. Zo gebruikte de Amerikaanse delegatie onder meer een schip dat niet lang voordien gebruikt was om gesneuvelde soldaten terug thuis te brengen. Amerikaanse atleten klaagden over de indringende geur van formol, dat dienst had gedaan om het schip te ontsmetten.¹² In het door naoorlogse besparingen en recessie geteisterde Verenigd Koninkrijk was er dan weer veel discussie over het feit of het wel wenselijk was een Britse delegatie uit te sturen naar Antwerpen. Een fundraisinginitiatief van het Brits olympisch comité viel in slechte aarde bij de publieke opinie en zeker bij oorlogsveteranen en liefdadigheidsinstellingen. Uiteindelijk vaardigde het VK toch een ruime delegatie af, maar bij veel Britten bleef lang een breedgedragen gevoel van apathie en desinteresse ten opzichte van de als elitair beschouwde Olympische Spelen voortleven.¹³

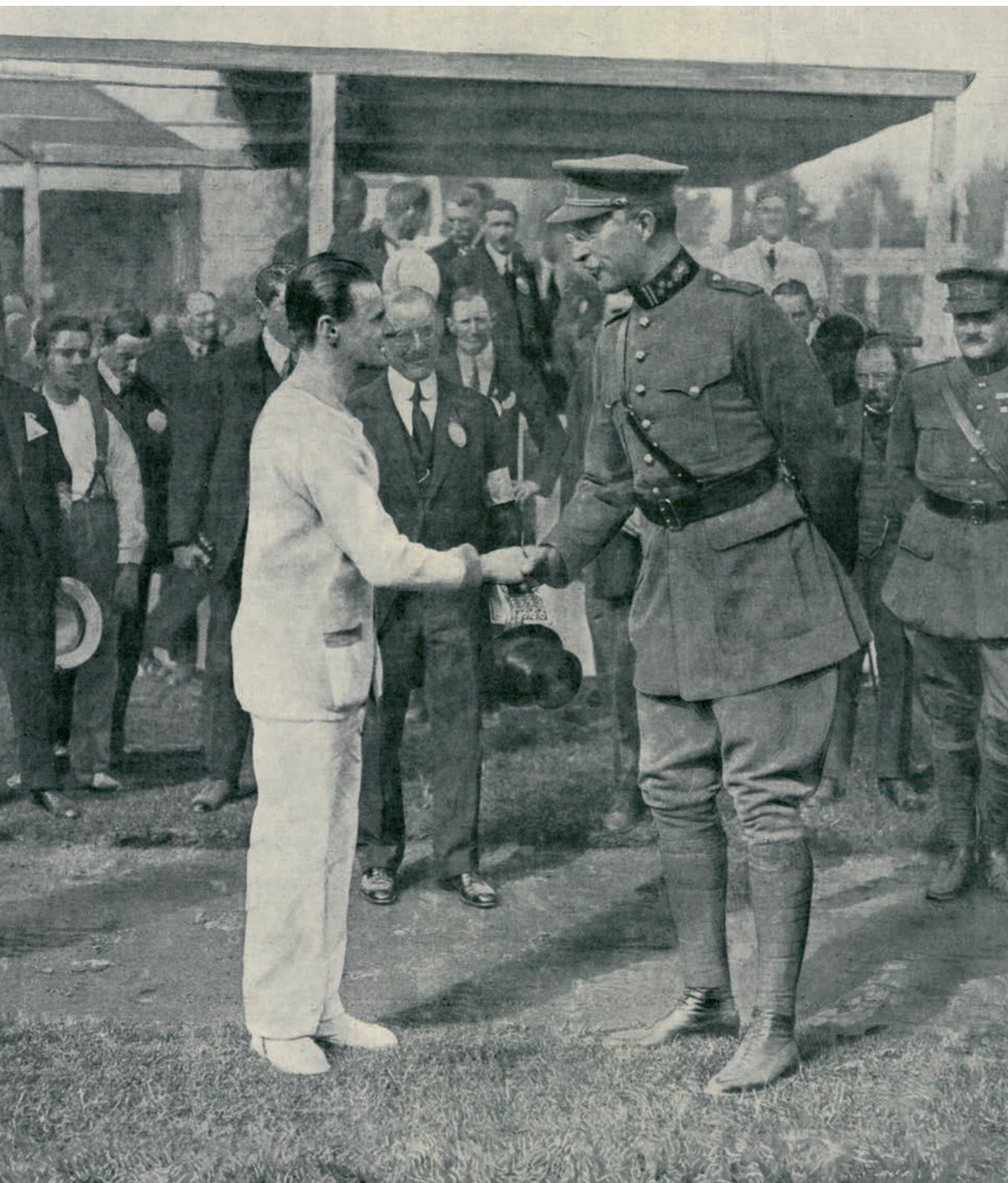
Deze foto van het olympisch stadion brengt de olympische vlag prominent in beeld. De vlag, nog steeds één van de kenmerkende symbolen van de Olympische Beweging, maakte in Antwerpen voor het eerst opwachting op het toneel van de Olympische Spelen. (Sportimonium, Hofstade-Zemst)

Naast de oorlog speelde ook een ander trauma mee. De Spaanse griep had in 1918 en 1919 in drie verschillende golven vele doden geëist.¹⁴ Op het einde van de oorlog, in een periode waarin veel burgers en soldaten uitgeput, ondervoed en algemeen verzwakt waren, vond deze pandemie gemakkelijk slachtoffers. Maar ze werd overschaduwd door de Eerste Wereldoorlog en werd daarvoor grotendeels ‘vergeten’. Beducht voor bijkomend verlies aan moreel aan het front en algemene oorlogsmoeheid bij de bevolking werd de verslaggeving over deze pandemie in binnen- en buitenland sterk gecensureerd.¹⁵ Daarom zijn er weinig tot geen bronnen overgeleverd die rapporteren over de impact van de Spaanse griep op de Olympische Spelen. Desondanks mogen we aannemen dat de Antwerpse Olympiade in zekere zin fungeerde als een helende factor voor een wereld die twee

recente trauma's aan het verwerken was: de Eerste Wereldoorlog én de Spaanse griep.

Oorlog en vrede

De impact van die trauma's was nog steeds bijzonder tastbaar op het moment dat de Antwerpse Olympiade uiteindelijk plaatsvond. Het verwerken van het oorlogsleed liep als een rode draad doorheen de volledige Antwerpse Spelen: van de eerste olympische wedstrijden eind april 1920 over de openingsceremonie op 14 augustus tot de slotceremonie op 12 september 1920.¹⁶ Veel olympische atleten hadden zelf gevochten in de loopgraven, terwijl anderen van hun bezoek aan België gebruikmaakten om met trips aan Ieper en *Flanders Fields* aan te sluiten bij het vroege oorlogstoerisme.¹⁷ Tijdens zo goed als elke officiële bijeenkomst of speech

werd er gerefereerd aan de tragiek van de recente oorlog, zoals door kardinaal Mercier tijdens een kerkelijke dienst, koning Albert tijdens de officiële opening of IOC-voorzitter de Coubertin tijdens een zitting op het Antwerpse stadhuis. Daarbij werd telkens het internationale en vredelievende karakter van de Olympische Beweging gepositioneerd als tegenwicht tegen de oorlogsgruwel.¹⁸ Als eerbetoon aan zijn rol als opperbevelhebber van het Belgische leger droeg koning Albert bij zijn bezoeken aan de Spelen stevast zijn militair uniform.¹⁹ En het figuurrijden, een combinatie van paardensport en turnen, dat enkel in 1920 een olympische discipline was, was voorbehouden voor militairen.

Die continue symbolische spanning tussen de oorlog en het vermeende pacifistische karakter van de Olympische Spelen kwam ook tijdens minder formele momenten en soms zelfs op een ietwat ludieke manier aan bod. Zo stond er voor de centrale toegangspoort van het olympisch stadion een standbeeld van een militair met handgranaat, in dezelfde houding als – en naar analogie met – het beroemde beeld van de atleet met discus, die de officiële affiche sierde.²⁰ Dat standbeeld zag echter minder toeschouwers dan verwacht passeren. De publieke opkomst voor de Antwerpse Olympiade viel namelijk tegen: door de concurrentie van de gelijktijdige Antwerpse Feesten, maar vooral door het slechte weer en de erg prijzige toegangstickets.²¹ De voetbalfinale vormde een uitzondering.

Koning Albert I, in militair uniform, feliciteert de Franse atleet Joseph Guillemot met zijn overwinning op de 5000 meter. Guillemot streed tijdens WO I mee aan het front en hield een verminderde longcapaciteit over aan een gasaanval. Die beperking weerhield hem er niet van om 1 x goud en 1 x zilver te behalen op de Olympische Spelen in Antwerpen. Deze foto stond op de voorpagina van de Franse krant *L'illustration* van 21 augustus 1920. (Privécollectie Bram Constandt)

Tienduizenden fans waren ooggetuige van een chaotische en uiteindelijk ook stopgezette finale, waarin België zich ten koste van Tsjechoslowakije tot olympisch en officieus wereldkampioen kroonde. Fans die niet aan een ticket geraakt waren, groeven zich onder de hekken van het stadion een weg naar binnen. John Langenus, secretaris van het propagandacomité van de Olympische Spelen²² en wereldberoemd voetbalscheidsrechter, doopte die tunnel in zijn boek om tot 'Olympische loopgracht'²³.

Olympische symboliek

De symbolische erfenis van de Antwerpse Olympiade gaat echter nog een stuk verder. De Olympische Spelen van 1920 waren immers van levensbelang in de herlancering van de Olympische Beweging. Sporthistoricus Roland Renson heeft het in zijn standaardwerk over de 'Herboren Spelen'.²⁴ Het was immers acht jaar, een wereldoorlog en een pandemie geleden dat de Olympische Spelen nog eens hadden plaatsgevonden. Na de Spelen van Stockholm in 1912 waren de Spelen van Berlijn van 1916 geannuleerd vanwege de oorlog. Een nog langere periode zonder nieuwe editie zou de Olympische Spelen meer en meer uit het collectieve geheugen hebben gewist. Het succes van de Geallieerde Spelen in Parijs in de zomer van 1919 zette de toon voor een nieuwe Olympiade in 1920. Dankzij de Antwerpse Olympiade kon het IOC evenwel een doorstart maken, ondanks alle organisatorische moeilijkheden. Gesterkt door een alomtegenwoordige pacifistische boodschap en tal van nieuwe symbolen kregen de Olympische Spelen een nieuw elan, met internationale betekenis en relevantie. Net als in 1912 waren er opnieuw atleten uit alle continenten aanwezig. Voor het eerst lieten militairen duiven vrij en legde een atleet de olympische

De voetbalfinale België-Tsjechoslowakije staat geboekstaafd als het sportieve hoogtepunt van de Antwerpse Olympiade. Tienduizenden fans woonden die bij. Velen onder hen baanden zich clandestien een weg tot in het olympisch stadion door onder de omheining een tunnel of gracht te graven. Voetbalscheidsrechter John Langenus doopte die tunnel in zijn boek *Voetbal van hier en overal* om tot 'Olympische loopgracht'. (Sportimonium, Hofstade-Zemst)

eed af, beide tijdens de openingsceremonie. Daarnaast was de Antwerpse Olympiade het toneel van de introductie van de olympische vlag, met daarop het nu alom bekende IOC-logo met de vijf ringen.

Die drie symbolen droegen fundamenteel bij tot de versterkte identiteitsvorming van de Olympische Spelen.²⁵ Landen traden niet langer in een competitie aan om de fysieke paraatheid van hun mannelijke atleten te demonstreren als voorbereiding op een mogelijke oorlog, maar de Olympische Beweging wilde (symbolisch) de vrede benadrukken door sportief met elkaar de strijd aan te gaan. De herstart in 1920, gesteund door een programma van kunsten en voor het eerst ook internationaal gestandaardiseerde sporten, kon na Stockholm 1912 opnieuw landen uit de vijf continenten verwelkomen. Het olympisme of de olympische filosofie zou in de daaropvolgende edities verder versterkt worden met nieuwe symbolen en gebruiken, zoals de olympische vlam die aangestoken wordt tijdens de openingsceremonie in het olympisch stadion (sinds Amsterdam 1928) en de olympische fakkeltocht vanuit Olympia – de bakermat van de antieke Olympische Spelen – naar de locatie van de moderne Olympische Spelen (sinds Berlijn 1936).²⁶

Een blik op de toekomst

Ondanks de vaak chaotische organisatie en de gebrekkige publieke belangstelling werd met de Antwerpse Olympiade een dubbel doel bereikt. De Spelen hielpen de wereld om te gaan met recente maatschappelijke trauma's en zorgden daarnaast voor een noodzakelijke en versterkte doorstart van de Olympische Beweging. In plaats van zich zorgen te moeten maken over primaire levensbehoeftes kon men – voornamelijk de gegoede klasse – de blik terug op de toekomst richten en

De hoofdingang van het olympisch stadion verwelkomde bezoekers met een standbeeld van een soldaat met een handgranaat in de hand. De sokkel van het beeld vermeldde de datum van de Wapenstilstand. (Sportimonium, Hofstade-Zemst)

relatief onbezorgd van een sportspektakel genieten.²⁷ Een bepaalde analogie met de hedendaagse Olympische Beweging is aanwezig. Honderd jaar na Antwerpen 1920 zorgt het nieuwe coronavirus voor het eerst in de geschiedenis van de moderne Olympische Spelen voor een uitgestelde Olympiade. De Spelen van Tokio zullen niet zoals gepland in juli 2020 starten, maar worden met een jaar opgeschoven naar de zomer van 2021. En zelfs met dat uitstel is het niet zeker of die nieuwe datum haalbaar zal blijken.²⁸

Ook nu staat het IOC op een keerpunt. Geconfronteerd met kritiek op onder meer de extreme commercialisering, de immense budgetten, de vaak verlaten en vervallen infrastructuur na de Spelen, de twijfelachtige maatschappelijke 'return on investment' en de beperkte stem van de atleten in de besluit-

vormingsprocessen, startte het IOC met een proces om de Spelen duurzamer, groener en democratischer te maken. Het gaat evenwel om een eerder langzaam proces dat mogelijk kan versneld worden door de globale uitbraak van COVID-19. De symboliek gecreëerd in 1920 raakte de laatste decennia immers sterk ondergesneeuwd door de geglobaliseerde aanpak van de Spelen, waarin 'groter en winstgevender' eerder dan 'sneller, hoger en sterker' het olympische motto leek te zijn. Het is tijd voor een revival. De Antwerpse Olympiade leert ons dat nieuwe symbolieken de essentie van de moderne Olympische Spelen – de Olympische Beweging als sociale kracht gericht op vrede en internationale samenwerking – terug kunnen doen herleven.

- 1 Bill MALLON & Anthony Th. BIJKERK, *The 1920 Olympic Games. Results for All Competitors in All Events, with Commentary*, Jefferson: McFarland & Company, 2003.
- 2 Roland RENSON. *De VIIe Olympiade. Antwerpen 1920. De herboren spelen*, Brussel: Pandora, 1995.
- 3 Jasper TRUYENS. *Antwerpen 1920. Verhalen van de VIIe Olympiade*, Antwerpen: Davidsfonds Uitgeverij, 2020.
- 4 Ook in het buitenland was er veel twijfel of 1920 wel haalbaar was als datum voor een nieuwe editie van de Olympische Spelen. In het Verenigd Koninkrijk vroeg men zich bijvoorbeeld af of er niet beter eerst op de maatschappelijke wederopbouw gefocust kon worden, in binnen- en buitenland. Geconfronteerd met een land in puin en de krappe timing vroeg het Belgisch olympisch comité dan weer aan het IOC of 1921 of 1924 geen alternatief kon zijn voor de Antwerpse Spelen. Het IOC hield echter voet bij stuk en wilde zo snel mogelijk terug inpikken met zijn vierjaarlijkse olympiades. Zie onder andere: Matthew P. LLEWELLYN, 'Olympic Games Are an International Farce': The 1920 Antwerp Games and the Question of Great Britain's Participation. In: *Olympika*, (2008)17, pp. 101-131; Steven VAN MOL, *Antwerpen mini-expo 1920: feesten en spelen in een troebele tijd*, UGent, 2000.
- 5 Roland RENSON, *De VIIe Olympiade [...]*.
- 6 John LUCAS, American Preparations for the First Post World War Olympic Games, 1919-1920. In: *Journal of Sport History*, (1983)10, pp. 30-44.
- 7 Bill MALLON & Anthony Th. BIJKERK, *The 1920 Olympic Games [...]*, p. 13.
- 8 Roland RENSON, *De VIIe Olympiade [...]*.
- 9 Jasper TRUYENS, *Antwerpen 1920 [...]*.
- 10 Volker KLUGE, Funereal Games, Heroic Groves and an Olympic Death Knell. In: *Journal of Olympic History*, (2014)3, pp. 40-48.
- 11 Roland RENSON, *De VIIe Olympiade [...]*.
- 12 Roland RENSON, *De VIIe Olympiade [...]*.
- 13 Matthew P. LLEWELLYN, 'Olympic Games Are an International Farce' [...]
- 14 Afhankelijk van de bron spreekt men van 20 tot 100 miljoen doden wereldwijd ten gevolge van de Spaanse griep, zie: Marc REYNEBEAU, Spaanse Griep kostte het leven aan 282.165 Belgen. De 'moeder aller pandemieën' die onder de mat geveegd werd. In: *De Standaard*, 20/04/2020. Die cijfers worden echter gerelativeerd door prof. Isabelle Devos. Zie: Isabelle DEVOS, De Spaanse Griep in België: 20.000 of 282.165 doden? In: *UGent Queteletcentrum Blog*, <https://www.queteletcenter.ugent.be/spaanse-griep/>. Laatst gewijzigd op 25/04/2020.
- 15 Mark HONIGSBAUM, Regulating the 1918-19 Pandemic: Flu, Stoicism and the Northcliffe Press. In: *Medical History*, (2013)57, pp. 165-185; Marc REYNEBEAU, Spaanse Griep kostte het leven aan 282.165 Belgen [...]
- 16 Roland RENSON. *De VIIe Olympiade [...]*.
- 17 Volker KLUGE, Funereal Games, Heroic Groves [...]
- 18 Bill MALLON & Anthony Th. BIJKERK, *The 1920 Olympic Games [...]*.
- 19 Roland RENSON, *De VIIe Olympiade [...]*.
- 20 Volker KLUGE, Funereal Games, Heroic Groves [...]
- 21 Jasper TRUYENS, *Antwerpen 1920 [...]*.
- 22 Bill MALLON & Anthony Th. BIJKERK, *The 1920 Olympic Games [...]*.
- 23 John LANGENUS. *Voetbal van hier en overal*, Gent: Snoeck Ducaju & Zoon, 1943, p. 51.
- 24 Roland RENSON, *De VIIe Olympiade [...]*.
- 25 Roland RENSON. *De VIIe Olympiade [...]*; Jasper TRUYENS, *Antwerpen 1920 [...]*.
- 26 Jurryt VAN DE VOOREN. *Amsterdam 1928. Het onbekende verhaal van de Nederlandse Olympische Spelen*, Amsterdam: Uitgeverij Balans, 2018.
- 27 Bill MALLON & Anthony Th. BIJKERK, *The 1920 Olympic Games [...]*.
- 28 Bram CONSTANDT & Annick WILLEM. Hosting the Olympics in Times of a Pandemic: Historical Insights from Antwerp 1920. In: *Leisure Sciences*, (2020). doi: 10.1080/01490400.2020.1773982